

УДК 35.081.7

ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Олександр Торічний

У статті на засадах особистісного і компетентнісного підходів до розуміння професійної компетентності майбутніх офіцерів як інтегральної якості особистості, своєрідного синтезу високого професіоналізму і внутрішніх якостей розглянуто місце і роль громадянськості офіцера-правоохоронця як основи для визначення рівня професійної готовності фахівця. Це передбачає вміння швидко й правильно орієнтуватися у складних службово-професійних ситуаціях, приймати й реалізувати нестандартні рішення в обставинах бойових дій, від яких значною мірою залежить правопорядок і безпека громадян України. На основі аналізу низки матеріалів із досвіду роботи Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького і Національної академії Національної гвардії України зроблено висновки про значущість громадянської компетентності майбутніх офіцерів як провідної у складі загальнонародської і загальнопрофесійної компетентностей та обов'язкової для формування у процесі професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів.

Ключові слова: громадянська компетентність, майбутній офіцер (курсант), Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Необхідність підготовки кадрів висококваліфікованих офіцерів в Україні обумовлена світовими і вітчизняними політичними та соціокультурними процесами. Сучасні соціально-економічні зрушення й успіхи розвитку передових країн світу та водночас територіальні, релігійні й етнічні протиріччя, розбіжність національних інтересів, розходження у соціальному і культурному рівнях життя народів зумовлюють низку гострих суперечностей як між державами, так і в межах окремих країн і регіонів, що загрожує національним інтересам та безпеці людства. Пріоритетним напрямом сучасної політики України на фоні анексії сусідньою країною Криму і військових дій на сході країни є забезпечення надійного захисту інтересів

держави на основі належної боєздатності та боєготовності військових формувань, якісної підготовки військовослужбовців, здатності до оперативних дій.

Складні й динамічні обставини сучасної службово-бойової діяльності, використання в ній новітніх інформаційних технологій, зразків озброєння і військової техніки, залежність протікання і завершення військових дій від змісту і якості попередньо проведеної роботи, ускладнення військових завдань в умовах гібридної війни і терористичних атак, зростання відповідальності офіцерів за життя та здоров'я підлеглих висвітлюють об'єктивну потребу у вдосконаленні галузево зорієнтованих систем професійної підготовки військових фахівців, першочергово – офіцерів Державної прикордонної служби, Національної гвардії, внутрішніх військ МВС України. Від стану професійної готовності, вміння швидко і правильно орієнтуватись у складних ситуаціях службово-професійної діяльності, приймати та реалізовувати нестандартні рішення значною мірою залежить успішність виконання поставлених перед офіцерами і громадянами України завдань.

Формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів можливе за умови переведення професійної компетентності у суб'єктивну потребу і мету майбутньої службово-професійної діяльності. Остання розглядається вченими і командирами-практиками як інтегральна якість особистості, синтез високого професіоналізму і внутрішніх властивостей. Це забезпечує розширення пізнавальної активності і активізацію інтелекту курсантів, розвиток їх професійних та особистісних якостей, духовного та творчого потенціалу, цілеспрямоване й ефективне становлення професійної компетентності кожного майбутнього офіцера.

Водночас, оскільки формування професійної компетентності майбутніх офіцерів визначається потребами суспільства у випереджувальній освіті та їхньому професійно-особистісному розвитку, постає завдання визначення структури і змісту такої компетентності для забезпечення постійного та ефективного поповнення і поглиблення набутих знань, застосування сучасних технологій опанування професією, які передбачають оновлення змісту підготовки використання комп'ютерної техніки та засобів телекомунікацій, індивідуалізацію на цій основі процесу професійного становлення майбутніх і діючих офіцерів.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблеми професійної компетентності майбутніх офіцерів як індивідуального комплексу можливостей і якостей особистості для досягнення запланованих цілей під час навчання, подальшого професійного становлення і відповідального виконання своїх обов'язків за місцем проходження служби базується першочергово на працях відомих зарубіжних та вітчизняних педагогів і психологів В. Беспалька, П. Гальперіна, Б. Гершунського, Н. Кузьміної, І. Роберт, В. Ягупова та ін. Особливості формування військової компетентності офіцерів в Україні досліджують І. Блощинський, Л. Боровик, А. Бухун, О. Губарева, В. Губін, Я. Зорій, М. Козяр, І. Кравченко, Г. Марченко, Я. Павлов, Е. Сарафанюк та ін. Проте поза увагою дослідників поки що залишається обґрунтування тих аспектів професійної компетентності майбутніх офіцерів, які в системі їхньої фахової підготовки є визначними та основоположними. До таких аспектів віднесено компетентність офіцера як громадянина України, визначену в низці проаналізованих освітньо-професійних програм (ОПП) загальновійськової спеціальності 253 «Військове управління», зокрема, у ВВНЗ Національна академія Державної прикордонної служби України і Національна академія Національної гвардії України.

Метою статті є з'ясування місця і ролі громадянськості офіцерів-правоохоронців у загальній структурі їхньої професійної компетентності, адже від рівня їхньої професійної

готовності, вміння швидко й правильно орієнтуватись у складних ситуаціях службово-професійної діяльності, приймати та реалізовувати нестандартні рішення значною мірою залежить правопорядок і безпека усіх інших громадян України. Сказане вище спонукало нас до розгляду особливостей громадянської компетентності майбутніх офіцерів військових формувань правоохоронного призначення.

Виклад основного матеріалу. Переважна кількість дослідників проблеми зазначають, що особистісна основа компетентності випускника вищої професійної школи – це психофізіологічні та соціально-психологічні властивості людини як суб'єкта праці, знання, вміння і якості, набуті у процесі допрофесійної і професійної підготовки. Це той компонент у людині, що обслуговує трудову діяльність, сприяє її успіхові. Формування професійно значущого особистісного потенціалу людини відбувається у процесі її розвитку й залежить від неї, адже високий рівень розвитку і саморозвитку збагачує особистісний потенціал загальнолюдських і професійних компетентностей, звідси – взаємозумовлена цими чинниками якість професійної діяльності і загальної професійної компетентності [1; 5; 6; 7]. Структурними елементами професійної компетентності вчені визначають: загальнолюдську, загальнонаукову, загальнопрофесійну, фахову, функціональну, особистісну компетентність; видами професійної компетентності трактують: спеціальну компетентність, пов'язану безпосередньо із професійною діяльністю; соціальну компетентність, яка реалізується у вмінні співпрацювати, організовувати спільну діяльність військового колективу на досягнення спільних цілей, брати на себе відповідальність за суспільний результат; особистісну компетентність – здатність до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, прагнення до постійного підвищення свого освітнього рівня, вміння організувати свою працю [1]. Показниками професійної компетентності найчастіше вважають: знання, навички та вміння; професійну культуру військового фахівця, його індивідуально-психологічні особливості; внутрішні чинники, що зумовлюють активний саморозвиток, продуктивну реалізацію творчого потенціалу майбутнього офіцера у професійній діяльності [7].

Складниками компетентності військового В. Ягупов визначив зміст військово-професійних знань, навичок і вмінь, які є основою для підтримання авторитету серед особового складу, а для військового педагога – професійного викладання предметів бойової та гуманітарної підготовки [8, с. 302]. Відповідно даних комплексу джерел дослідження, професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників полягає у формуванні комплексу якостей, які відповідають вимогам професійної діяльності військовослужбовців Державної прикордонної служби України (ДПСУ) та передбачає здатність до активних дій, пов'язаних із навичками використовувати знання і вміння у практичній діяльності [1]. Е. Сарафанюк [7] об'єктом навчально-виховного впливу визначає курсантів, що пройшли військово-професійний відбір, навчальна діяльність яких є основним службовим обов'язком; зміст, форми, методи і засоби її реалізації визначаються науково-технічним прогресом у військовій галузі. Таким чином, випускник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ) – це не лише військовий офіцер у конкретній галузі охорони державного кордону, але й організатор, військовий педагог і вихователь. Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників НАДПСУ (ОКР – бакалавр, спеціальність – «Охорона та захист державного кордону (ОЗДК)», кваліфікація – офіцер управління основними підрозділами охорони кордону) передбачає три групи компетентнісних умінь: ознайомлювально-орієнтовні (уміння виконувати типові завдання шляхом підстановки числових даних); поняттєво-аналітичний (уміння здійснювати смислове виділення, пояснення, аналіз, використовувати раніше

засвоєнні знання у типових ситуаціях діяльності); продуктивно-синтетичний (уміння здійснювати синтез, генерувати нові уявлення, використовувати раніше засвоєні знання в нетипових, нестандартних ситуаціях діяльності) [1; 5; 6].

А. Бухун, розглядаючи шляхи розвитку професійної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України, зокрема, освітньо-професійну програму (ОПП) спеціальності 253 «Військове управління», підкреслює, що значущою у складі професійної компетентності є компетентність «громадянина України і офіцера», яку дослідником потрактовано як особистісно-професійну структуру якостей і особливий стан готовності особистості до професії офіцера, що відображує усвідомлення цінності захисту Вітчизни й охорони правопорядку в умовах громадянського суспільства; громадянську освіту розглянуто як специфічну галузь освітньо-виховної роботи, що вміщує елементи правових, політичних, історичних, педагогічних, економічних, етичних, соціологічних, філософських і психологічних знань, відібраних і осмислених на основі названих вище ціннісних орієнтирів, і передбачає спрямованість навчально-виховного процесу на формування критичного, ініціативного мислення, набуття знань і вмінь розуміння реального суспільного життя та відповідального ставлення до збереження громадянського ладу в країні [2]. За названою вище ОПП, порядок розташування ключових професійних компетентностей офіцера НГУ є таким:

- 1) громадянина України, офіцера;
- 2) адміністративно-управлінська;
- 3) інформаційно-комунікативна;
- 4) індивідуально-психологічна;
- 5) самовдосконалення;
- 6) правова;
- 7) морально-етична;
- 8) загальновійськова, тактична, тактико-спеціальна;
- 9) психолого-педагогічна;
- 10) військово-технічна.

Проаналізувавши вищезазначене, можна зробити висновок, що професійна компетентність військового фахівця є здатністю реалізовувати особистісний потенціал (знання, вміння, досвід, особистісні якості) у процесі успішної (продуктивної) професійної діяльності. Якщо розглядати професійну компетентність військового фахівця як провідну комплексну характеристику особистості військовослужбовця, яка відображена у високому рівні професійної готовності, здатності до виконання бойових завдань, обов'язків військової служби та особистісної творчої діяльності, що вирізняється багатовимірністю, вимагає автономних, інтелектуальних і рефлексивних дій із захисту правопорядку в країні та забезпечення миру в ній, то громадянську компетентність офіцера доцільно розглядати провідним складником професійної компетентності, що має виключне значення. Цим зумовлена активна участь курсантів у громадському житті суспільства, демократизація відносин і реалізація громадянських проєктів; заохочення обмінів, партнерства, зустрічей учнів і курсантів для міжособистісного взаєморозуміння [2]. Завдяки таким заходам у особистості майбутнього офіцера поєднуються патріотизм, високі моральні чесноти, громадянська зрілість, потреба в самовдосконаленні як фахівця військової спеціальності, який усвідомлює необхідність діяти компетентно, відповідально, з повагою до прав людини, до інших культур, володіє почуттям обов'язку захищати демократичні засади суспільства.

Ефективність підготовки істотно залежить від змістового наповнення теоретичного, практичного та психологічного складників, цілеспрямованого формування особистісних,

професійних та індивідуально-психічних якостей, по-громадянськи відповідального сприйняття курсантами вищих військових навчальних закладів цілей, цінностей, змісту та особливостей громадянського ладу в країні [3]. Значущим дієвим аспектом такої компетентності є реалізація здібностей майбутнього офіцера до громадянського виховання військовослужбовців, наявність у курсантів громадянської свідомості і культури, органічного поєднання патріотизму, високих моральних чеснот, громадянської зрілості із необхідністю діяти відповідально, з повагою до прав людини, толерантності в обставинах захисту демократичних основ суспільства [2].

Висновок. Отже, майбутні офіцери-правоохоронці з високим рівнем професійної компетентності усвідомлюють необхідність та важливість розвитку своєї громадянської культури, прагнуть до професійного самовдосконалення засобами технологій громадянського виховання і самовдосконалення, завжди виявляють власну громадянську позицію у співробітництві зі своїми підлеглими й командирами; вони мають яскраво виражене бажання досягти успіхів професійної діяльності у демократичній країні.

Відповідальні, організовані, комунікабельні фахівці розуміють шляхи і засоби безперервного розвитку у військовій сфері та систематично працюють над собою, постійно прагнуть опанувати й оновлювати знання з різних сфер громадянознавства, можуть ефективно застосовувати такі знання у повсякденному міжособистісному й професійному спілкуванні; розуміють професійно-культурні основи діяльності офіцера та знають способи їх відображення у результаті громадянського спрямованого впливу на підлеглих; уміють прогнозувати, рефлексивно будувати свої дії та дії підпорядкованих їм військовослужбовців з урахуванням перспектив професійного розвитку; усвідомлюють власний професійний рівень, уміють самостійно формулювати завдання громадянського виховання підлеглих, здатні приймати нестандартні рішення щодо захисту громадянського ладу в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блощинський І. Обґрунтування рівнів професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки із використанням технологій дистанційного навчання / І. Блощинський // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2016. – Вип. 47. – С. 144-151.
2. Бухун А. Г. Педагогічна сутність процесу підготовки майбутніх офіцерів до громадянського виховання військовослужбовців / А. Г. Бухун // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 2 (151). – С. 61-65.
3. Державні стандарти професійної освіти : теорія і методика : монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, – 2002. – 334 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
5. Козяр М. М. Шляхи формування організаторських умінь у майбутніх офіцерів як основи їх професійної компетентності / М. М. Козяр // Вісн. нац. держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького. – 2010. – № 2. – С. 117-122.
6. Нецадим М. І. Особливості застосування психологічної діагностики в процесі психолого-педагогічного забезпечення підготовки військових фахівців / М.І. Нецадим // Військова освіта. – 2002. – № 10. – С. 3-14.
7. Сарафанюк Е. І. Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. І. Сарафанюк. – Одеса, 2005. – 22 с.
8. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : [монографія] / Василь Васильович Ягупов. – К : Тандем, 2000. – 380 с.
9. Ягупов. В. В. Педагогіка : навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

REFERENCE

1. Bloshhy`ns`ky`j I. Obg`runtuvannya rivniv profesijnoyi kompetentnosti majbutnix oficeriv-pry`kordonny`kiv pid chas faxovoyi pidgotovky` iz vy`kory`stannyam texnologij dy`stancijnogo navchannya [Justification of the levels of professional competence of future officers-border guards during professional training with the use of distance learning technologies] / I. Bloshhy`ns`ky`j // Pedagogika vy`shhoyi ta seredn`oyi shkoly`. – 2016. – Vy`p. 47. – S. 144-151.
2. Buxun A. G. Pedagogichna sutnist` procesu pidgotovky` majbutnix oficeriv do gromadyans`kogo vy`xovannya vijs`kovosluzhbovciv [The pedagogical essence of the process of preparing future officers for the civilian education of servicemen] / A. G. Buxun // Imidzh suchasnogo pedagoga. – 2015. – # 2 (151). – S. 61-65.
3. Derzhavni standarty` profesijnoyi osvity` : teoriya i metody`ka : monografiya [State standards for vocational education: theory and methodology] / Za red. N. G. Ny`chkalo. – Xmel`ny`cz`ky`j : TUP, – 2002. – 334 s.
4. Zy`mnyaya. Y`. A. Klyuchevye kompetency`y` – novaya parady`gma rezul`tata obrazovany`ya [Core competencies - the new paradigm of the result of education]/ Y`. A. Zy`mnyaya // Vysshee obrazovany`e segodnya. – 2003. – # 5. – S. 34-42.
5. Kozyar M. M. Shlyaxy` formuvannya organizators`ky`x umin` u majbutnix oficeriv yak osnovy` yix profesijnoyi kompetentnosti [Ways of forming organizational skills of future officers as the basis of their professional competence] / M. M. Kozyar // Visn. nac. derzh. pry`kordon. sluzhby` Ukrainy` imeni B. Xmel`ny`cz`kogo. – 2010. – # 2. – S. 117-122.
6. Neshhady`m M. I. Osobly`vosti zastosuvannya psy`xologichnoyi diagnosty`ky` v procesi psy`xologo-pedagogichnogo zabezpechennya pidgotovky` vijs`kovy`x faxivciv [Peculiarities of application of psychological diagnostics in the process of psychological and pedagogical provision of training of military specialists] / M. Neshhady`m // Vijs`kova osvita. – 2002. – # 10. – S. 3–14.
7. Sarafanyuk E. I. Pedagogichni umovy` pidvy`shhennya yakosti zagal`novijs`kovoyi pidgotovky` kursantiv vy`shhy`x vijs`kovy`x navchal`ny`x zakladiv z vy`kory`stannyam virtual`nogo modelyuvannya [Pedagogical conditions for improving the quality of joint training of cadets of higher military educational institutions using virtual simulation] : avtoref. dy`s. ... kand. ped. nauk / E. I. Sarafanyuk. – Odesa, 2005. – 22 s.
8. Yagupov V. V. Teoriya i metody`ka vijs`kovogo navchannya [Theory and methodology of military training] : [monografiya] / Vasy`l` Vasy`l`ovy`ch Yagupov. – K : Tandem, 2000. – 380 s.
9. Yagupov. V. V. Pedagogika : navchal`ny`j posibny`k [Pedagogic]/ V. V. Yagupov. – K. : Ly`bid`, 2002. – 560 s.

ТОРИЧНЫЙ А.

ГРАЖДАНСТВЕННОСТЬ В КОНТЕКСТЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ

В статье на основе личностного и компетентностного подходов к пониманию профессиональной компетентности будущих офицеров как интегрального качества личности, своеобразного синтеза высокого профессионализма и внутренних качеств рассмотрены место и роль гражданской ответственности офицера-правозащитника в качестве основы для определения уровня профессиональной готовности специалиста. Это предполагает умение быстро и правильно ориентироваться в сложных служебно-профессиональных ситуациях, принимать и реализовывать нестандартные решения в обстоятельствах боевых действий, от которых во многом зависит правопорядок и безопасность граждан Украины. С учетом анализа ряда материалов из опыта работы Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого и Национальной академии Национальной гвардии Украины сделаны выводы о значимости гражданской компетентности будущих офицеров как ведущей в

составе общечеловеческой и общепрофессиональной компетентности и обязательной для формирования в процессе профессиональной подготовки курсантов высших военных учебных заведений.

Ключевые слова: гражданская компетентность, будущий офицер (курсант), Государственная пограничная служба Украины, Национальная гвардия Украины, профессиональная подготовка.

TORYCHNY O.

CITIZENSHIP IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS

In the article on the basis of personal and competent approaches to understanding the professional competence of future officers as integral quality of personality, a peculiar synthesis of high professionalism and internal qualities of a specialist, the place and role of civility of an officer-policeman are considered as the basis for determining the level of professional readiness of a specialist, which implies the ability to quickly and correctly to orient in complex professional and professional situations, to accept and implement non-standard decisions in the circumstances of military operations, from me s largely depends on law and order and security of citizens of Ukraine. Based on the analysis of a number of materials from the experience of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytsky and the National Academy of the National Guard of Ukraine, conclusions were drawn about the significance of the civil competency of future officers as a leading part of the general and general professional competencies and necessary in the process of vocational training of higher military cadets educational institutions.

Future law enforcement officers with a high level of professional competence are aware of the necessity and importance of developing their civic culture, seek professional self-improvement through the technologies of civic education and self-improvement, always display their own civic position in cooperation with their subordinates and commanders; they have a strong desire to succeed in professional activities in a democratic country. Responsible, organized, sociable experts understand the ways and means of continuous development in the military sphere and systematically work on themselves, constantly strive to master and update knowledge in various fields of civics, can effectively apply such knowledge in everyday interpersonal and professional communication; understand the professional and cultural basis of the officer's activities and know how to reflect them as a result of civilian directed influence on subordinates; are able to predict, reflexively build their actions and actions of subordinated military personnel, taking into account the prospects of professional development; are aware of their own professional level, are able to formulate their own goals of civic education subordinates, able to make non-standard decisions to protect the civil system in the country.

Key words: civil competence, future officer (cadet), State Border Guard Service of Ukraine, National Guard of Ukraine, professional training.

Надійшла до редакції 02.07.217 р.